

Het onderwatererfgoed van de Grote Oorlog

TEKST: MARINO BULTINCK

Unesco hield op 26 en 27 juni 2014 een internationaal congres over het onderwatererfgoed van de Eerste Wereldoorlog in het Provinciaal Hof in Brugge. Het congres kon plaatsvinden dankzij steun van de Vlaamse Regering en de medewerking van de Provincie West-Vlaanderen en Stad Brugge.

Mensen associëren de Eerste Wereldoorlog in de eerste plaats met loopgraven en de uitstekend onderhouden militaire begraafplaatsen en herdenkingsmonumenten in de Westhoek. Aan de slachtoffers die de oorlog op zee maakte, wordt veel minder aandacht besteed. En dat is een algemene vaststelling: ook het wetenschappelijk onderzoek naar het onderwatererfgoed is veel minder vergevorderd dan dat naar andere aspecten van Wereldoorlog I. Niet verwonderlijk dus dat Khalil Karam, voorzitter van de algemene vergadering van lidstaten van de Unesco-conventie voor de Bescherming van Cultureel Onderwatererfgoed, bij zijn inleiding van de conferentie van wal stak met deze vaststelling die meteen het belang van de conferentie onderstreepte.

VAN AFVAL TOT ERFGOED

Het beschouwen van scheepswrakken en gezonken vliegtuigen als onderwatererfgoed is een relatief recente evolutie. Voordien werden wrakken beschouwd als afval op de zeebodem. Daarbij werd al te gemakkelijk voorbijgegaan aan het feit dat deze wrakken dikwijls ook de laatste rustplaats zijn van de mensen die met het schip of het vliegtuig vergingen. Als we zoveel moeite doen om de herinnering aan de gesneuvelde van de Eerste Wereldoorlog op een respectvolle manier levendig te houden op de talrijke militaire begraafplaatsen, zal hopelijk niemand tegenspreken dat het niet meer dan logisch is dat we hetzelfde respect betuigen voor de zeemansgraven van de Eerste Wereldoorlog.

Het erfgoed van de Eerste Wereldoorlog dat onder water ligt, staat bloot aan verschillende bedreigingen. Zeewater is een uitstekende omgeving om corrosie vrij spel te geven, wat nefast is voor de metalen structuren van de gezonken schepen. Ook sleepnetten van de visserij brengen beschadigingen toe aan scheepswrakken. En dan is er nog de mens: duikers durven al eens een 'souvenir' van een wrak mee naar de oppervlakte brengen en commerciële bedrijven schrikken er niet voor terug om de vracht van gezonken schepen boven te halen of om kostbare metalen van

de scheepswrakken te recupereren. Dit laatste wordt mee in de hand gewerkt doordat er relatief weinig bekend is over het onderwatererfgoed van de Eerste Wereldoorlog. Experts schatten dat er zo'n 10 000 schepen op de zeebodem liggen waarvan de locatie niet bekend is.

“De erkenning van onderwatererfgoed is een vrij recente evolutie.”

BESCHERMING VAN DE UNESCO-CONVENTIE

Om onder de bescherming van bovenvermelde Unesco-conventie te vallen, moeten scheepswrakken en ander onderwatererfgoed zoals vliegtuigen of ondergelopen steden, minstens 100 jaar volledig of gedeeltelijk onder water liggen. Het is dus pas vanaf dit jaar dat het onderwatererfgoed van de Eerste Wereldoorlog geleidelijk aan van de bescherming van de Conventie kan genieten. Onderwatererfgoed van de landen die zich aansloten bij de Conventie wordt bij voorkeur in situ bewaard, dat betekent dat er niets naar boven wordt gebracht tenzij daar dwingende redenen voor zijn. Bovendien is het verboden om dergelijke sites commercieel uit te baten, evenals om ze te verstoren door de lading of metalen te recupereren.

Niets in de Conventie belet echter om internationale afspraken te maken voor een versterkte of versnelde bescherming van het onderwatererfgoed van de Eerste Wereldoorlog. In zijn bijdrage over de toestand van het cultureel onderwatererfgoed van de Eerste Wereldoorlog, riep Michel L'Hour van het Franse Département des recherches archéologiques subaquatiques et sous-marines dan ook op om internationale ▶

Scheepswrakken die 100 jaar onder water liggen, vallen onder de bescherming van de Unesco-conventie.

Het onderwatererfgoed van de Eerste Wereldoorlog Potentieel voor herinneringseducatie & erfgoedbewustzijn

Dit jaar is het honderd jaar geleden dat de Eerste Wereldoorlog uitbrak: het begin van vier jaar van herdenkingsactiviteiten om iedereen te herinneren aan de gruwelijke gevolgen van oorlog. Wij associëren de Eerste Wereldoorlog vooral met loopgraven. Dat er ook op zee slag is geleverd, is minder bekend. Daarom ontwikkelde Unesco een project om (publieke) belangstelling op te wekken voor het gezonken erfgoed van de Eerste Wereldoorlog en om het te gebruiken als uitgangspunt voor vredes- en herinneringseducatie. Dit project geniet de steun van de Vlaamse Regering.

Dat Unesco de honderdste verjaardag van de Eerste Wereldoorlog aangrijpt om het onderwatererfgoed op de voorgrond te plaatsen, is niet toevallig. Scheepswrakken en archeologisch erfgoed die gedurende honderd jaar onder water liggen, vallen immers onder de bescherming van de Conventie voor de Bescherming van het Cultureel Onderwatererfgoed die in 2001 door de Algemene Conferentie van Unesco is aangenomen. België trad in 2013 toe tot het verdrag.

Als onderdeel van Unesco's inspanningen om het onderwatererfgoed van de Eerste Wereldoorlog de aandacht en de bescherming te geven dat het verdient, organiseerde Unesco met steun van de Vlaamse Regering een internationaal wetenschappelijk congres van 26 tot 27 juni 2014 en twee herdenkingsmomenten op 27 en 28 juni in Brugge. Het congres mondde uit in een reeks aanbevelingen die de leidraad zullen vormen voor de toekomstige activiteiten van Unesco ter bevordering van het bewustzijn en de bescherming van cultureel onderwatererfgoed.

De brochure *Het onderwatererfgoed van de Eerste Wereldoorlog* is gratis te bestellen op info@unesco-vlaanderen.be

De brochure is eveneens beschikbaar als download en dit zowel in het Nederlands als het Engels:
www.unesco-vlaanderen.be/2014/7/23/het-onderwatererfgoed-van-de-groote-oorlog

Het onderwatererfgoed van de Grote Oorlog

Potentieel voor
herinneringseducatie
& erfgoedbewustzijn

Het Unesco Platform Vlaanderen stelt een brochure voor die duiding geeft bij het belang van de bescherming van onderwatererfgoed. Naast achtergrondinformatie bevat de brochure ook een overzicht van de aanbevelingen die zijn geformuleerd op het wetenschappelijk congres in Brugge. Tot slot legt de brochure het potentieel uit van onderwatererfgoed om jongeren bewust te maken van het belang van erfgoed en de voordelen van geweldloze conflictoplossing. De brochure is uitgegeven in samenwerking met de Vlaamse Unesco Commissie.

afspraken te maken rond een betere bescherming van het cultureel onderwatererfgoed van de Eerste én de Tweede Wereldoorlog. Omwille van het belang ervan, uit respect voor de gesneuvelden en om de impact van de vele bedreigingen ervoor te beperken.

WAT MET HET ONDERWATERERFGOED VAN DE TWEDE WERELDOORLOG?

Op voorstel van Michel L'Hour namen de deelnemers van de conferentie een motie aan om niet te wachten tot de honderdste verjaardag van de Tweede Wereldoorlog om iets te doen aan de bescherming en de bekendmaking van het onderwatererfgoed dat voortkwam uit deze oorlog. De deelnemers drukken daarin hun bezorgdheid uit over de integriteit van het cultureel onderwatererfgoed van de Tweede Wereldoorlog. Ze wijzen erop dat dit erfgoed "niet minder kwetsbaar is dan het onderwatererfgoed van de Eerste Wereldoorlog" en roepen alle landen op om inspanningen te doen voor het inventariseren en ontsluiten van het onderwater van de Tweede Wereldoorlog.

KLEINE VERHALEN UIT DE GROOTE OORLOG

Het grote verschil tussen de bekende militaire begraafplaatsen van de Westhoek en sites met onderwatererfgoed is dat deze laatste in

Over de Eerste Wereldoorlog op zee is relatief weinig bekend.

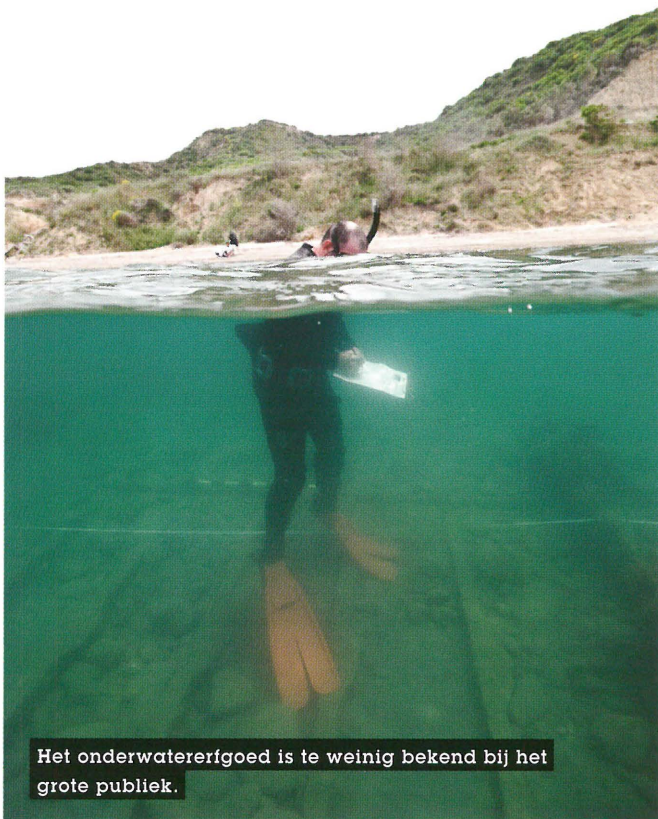
principe onverstoord bleven en een rechtstreekse getuige zijn van de Eerste Wereldoorlog. Bovendien maken de verhalen van hoe de schepen vergingen, de gevolgen van oorlog tastbaar. Het zijn verhalen van het lijden van individuen, verhalen die niet aan bod komen in de algemene beschrijving van de geschiedenis van Wereldoorlog I. Door het verhaal te vertellen van hoe een schip en zijn bemanning ten onder ging aan de oorlog, wordt de confrontatie met de gruwelijke gevolgen van oorlog een stuk persoonlijker. In die zin draagt dit onderwatererfgoed een ▶

waarschuwing voor de gevolgen van gewelddadige conflicten en een vredesboodschap uit. Dit gegeven is volgens James Delgado van de Amerikaanse Nationale Oceanic and Atmospheric Administration (NOAA) de reden waarom die organisatie zich inzet voor de inventarisering en de bescherming van cultureel onderwatererfgoed.

De eerste dag van de conferentie maakte duidelijk wat er op het spel staat en waarom Unesco de honderdste verjaardag van de Eerste Wereldoorlog aangrijpt om meer bewustzijn te creëren, bij zowel wetenschappers, beleidsmakers en het grote publiek, voor het belang van cultureel onderwatererfgoed en de bescherming ervan. Het congres is een belangrijke stap naar de defragmentatie van het wetenschappelijk onderzoek naar cultureel onderwatererfgoed en naar meer internationale samenwerking en netwerking rond dit onderwerp.

AANBEVELINGEN

Op de tweede dag van de conferentie overlegden de deelnemers over wat er moet gebeuren om het cultureel onderwatererfgoed van de Eerste Wereldoorlog beter te beschermen. Dit resulteerde in een

reeks aanbevelingen die de leidraad zullen vormen voor de toekomstige inspanningen van Unesco ter bevordering van het bewustzijn en de bescherming van cultureel onderwatererfgoed.

De deelnemers aan het internationaal congres in Brugge formuleerden aanbevelingen rond de wettelijke en operationele bescherming van onderwatererfgoed, het in kaart brengen van het onderwatererfgoed, het toegankelijk en bekend maken van onderwatererfgoed en de financiering van projecten ter bescherming of bekendmaking van onderwatererfgoed. Daarbij valt op dat twee sleutelbegrippen terugkomen: sensibilisering en samenwerking.

Het onderwatererfgoed van de Eerste Wereldoorlog is te weinig bekend bij het grote publiek maar ook onder wetenschappers. Daarom zouden er meer activiteiten moeten komen die het onderwatererfgoed dichterbij de mensen brengen door bijvoorbeeld het delen van de menselijke verhalen achter de scheepswrakken en door het zichtbaar en toegankelijk maken van sites met scheepswrakken door middel van virtual reality en andere technologieën. Wetenschappers moeten op hun beurt meer inzetten op multidisciplinair onderzoek, gebruik maken van beschikbare budgetten voor erfgoedprojecten om onderwatererfgoed onder de aandacht te brengen en onderzoeken hoe andere cultuurconventies van Unesco kunnen bijdragen tot een betere bescherming van het gezonken erfgoed. Het zijn slechts enkele voorbeelden van de gedane voorstellen. Wie meer te weten wil komen, leest best de brochure Het onderwatererfgoed van de Eerste Wereldoorlog (zie kader) die het Unesco Platform Vlaanderen uitgaaf ter gelegenheid van het internationaal wetenschappelijk congres in Brugge. ■